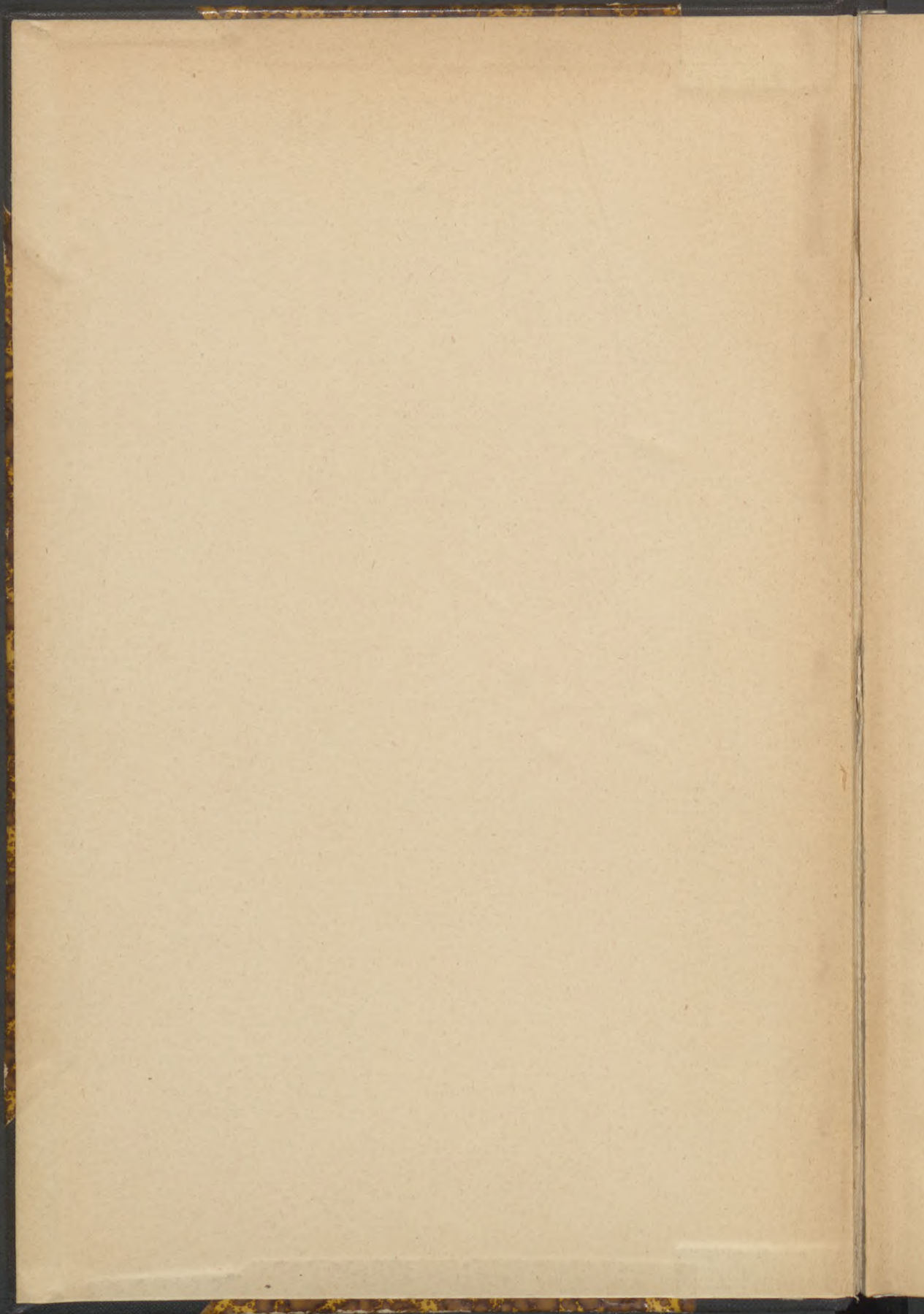
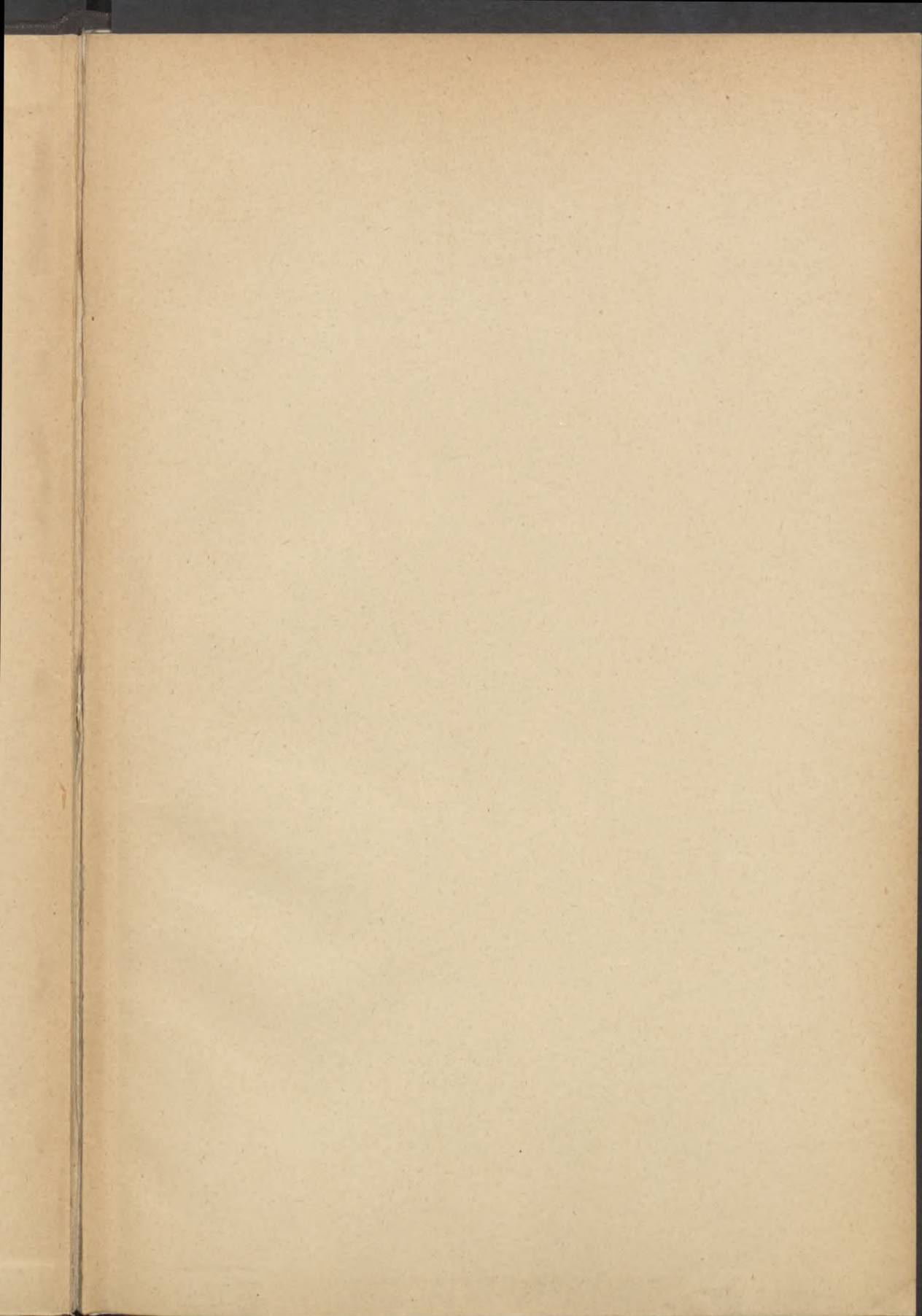
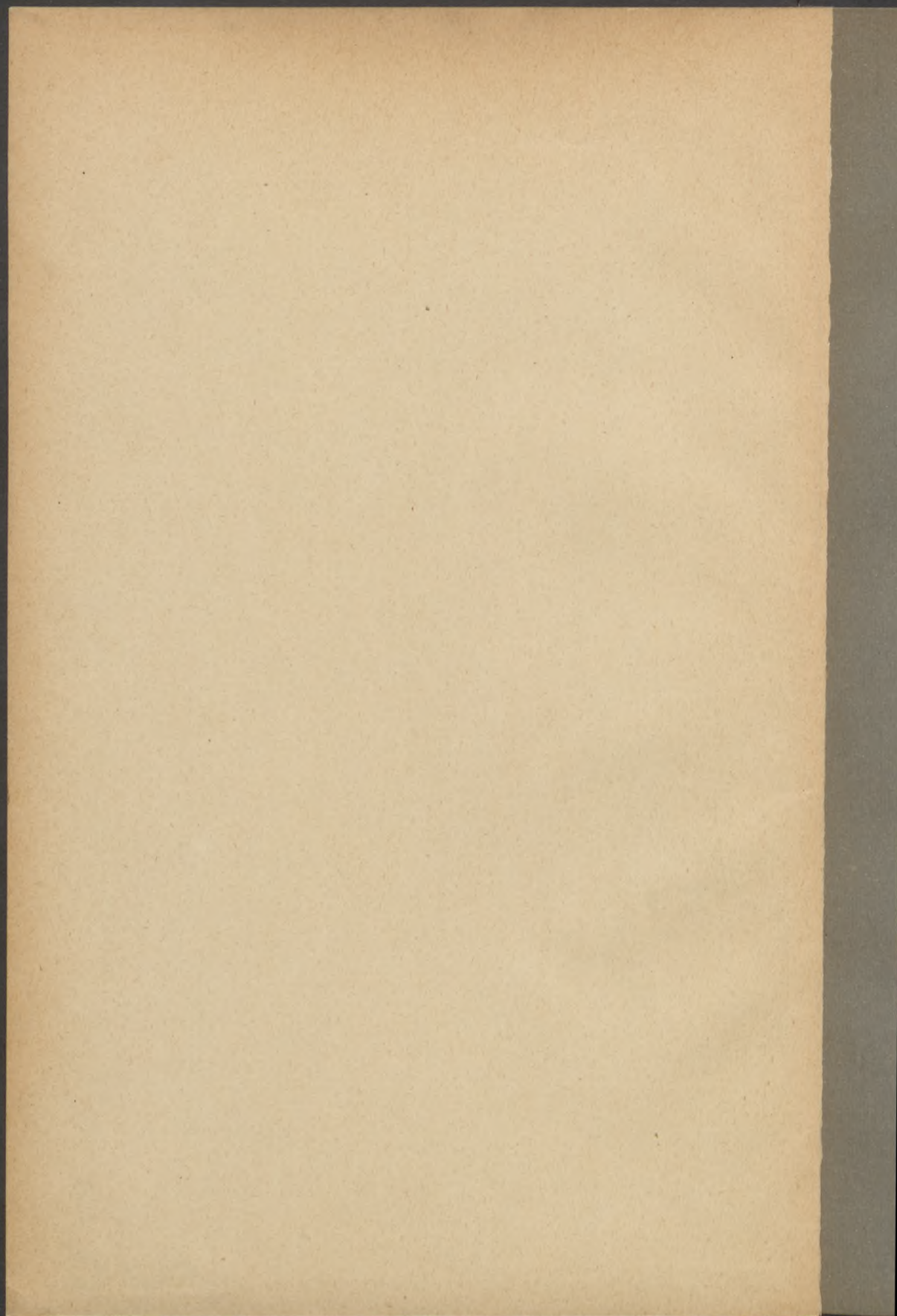

197829

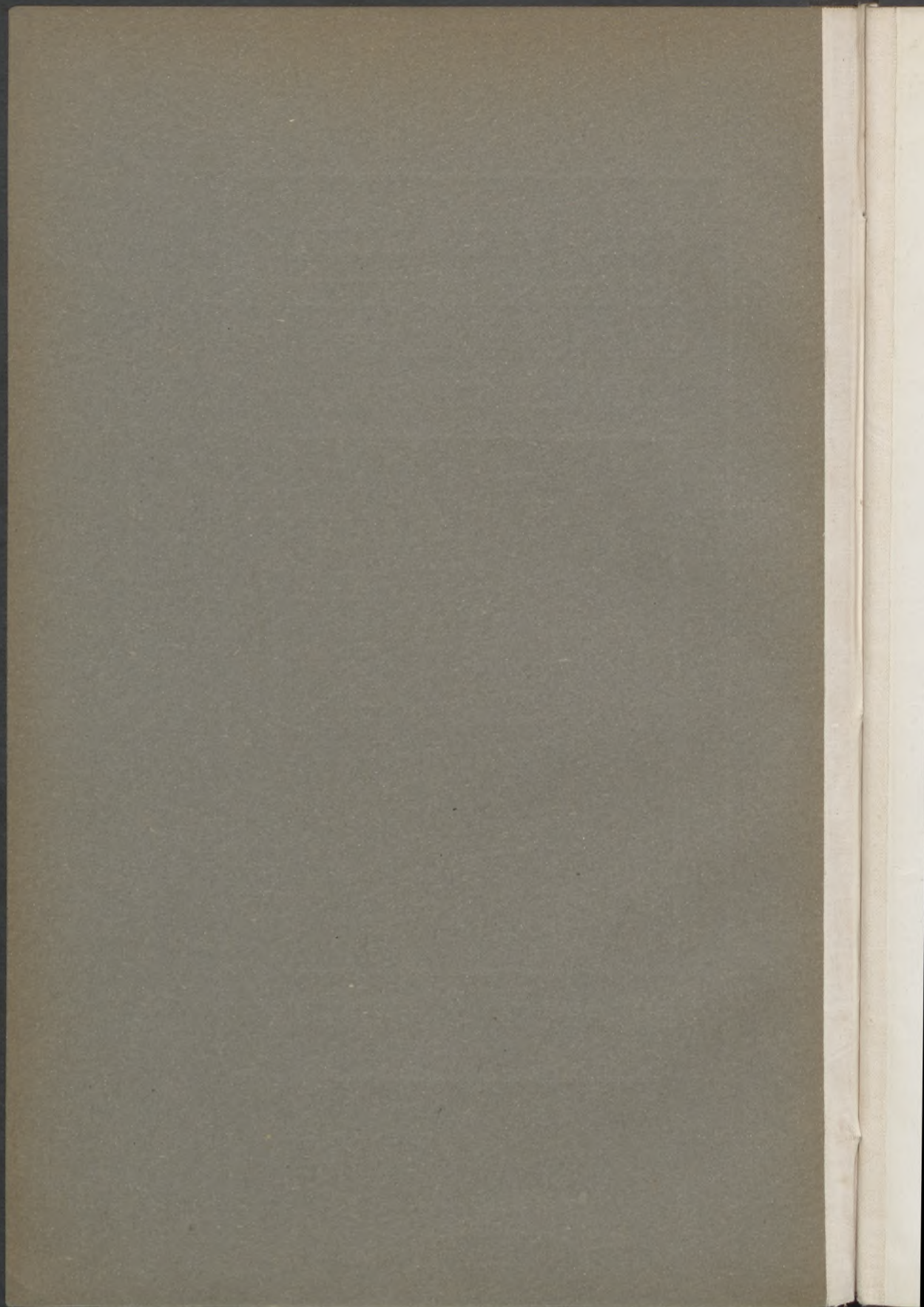
CSÁNYI KÁROLY:
AZ OLASZ MŰVÉSZET
HATÁSA A MAGYAR
MŰVÉSZETRE ❧❧❧

BUDAPEST

MCMXIII

4p

238

CSÁNYI KÁROLY:
AZ OLASZ MŰVÉSZET
HATÁSA A MAGYAR
MŰVÉSZETRE ❧❧❧

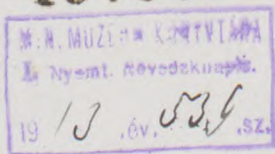
TIZENHÉT KÉPPEL

BUDAPEST MCMXIII

Muzs
93 ka

197829

I.

Közleményemmel rá akarok mutatni arra, hogy milyen szoros kapcsolatban állott a multban a magyar művészet az olaszszal; természetesen mindig ez utóbbi volt az adományozó és Magyarország volt az elfogadó, ami könnyen érthető olyan magas művészi kulturánál, aminő Itália földjén már évezredek óta volt.

Az olasz művészet hatása hazánkban nem a reneszánszszal, tehát nem *Mátyás* kir. uralkodásával kezdődik, hanem érezteti hatását mindjárt akkor, amidőn első szent királyunk uralkodása alatt, a kereszténység felvételével a magyarság helyet kér az akkori kulturnemzetek sorában. *Szent István* püspökségeket

Irodalom: *Fabriczy Kornél*: Giovanni Dalmata (Jahrb. d. Preuss. Kunstsammlungen. 1901.). — *Divald Kornél*: A sárospataki vár. 1902. — *Az íparművészet Könyve*. — *Szőnyi Ottó dr.*: A pécsi püspöki múzeum kőtára. 1906. — *Divald Kornél*: Szepes vármegye művészeti emlékei. 1907. — *Divald*: Budapest művészete a török hódoltság előtt. 1903. — *Woerman*: Geschichte der Kunst. — *Forster Gyula br.*: Magyarország műemlékei. — *Forster Gyula br.*: III. Béla emlékezete. — *Czobor Béla*: Magyarország történeti emlékei. — *Éber László*: A bútorművesség emlékei Magyarországon. — *Gerecze Péter*: A pécsi székesegyház. 1895. — *Hampel József*: Archaeologiai Értesítő. — *Pasteiner Gyula*: A magyar művészet története (Osztr. Magy. Mon.). — *Henszlmann Imre*: A bécsi világkiállítás magyar „Amateur” osztálya. — *Bunyitay Vince*: A gyulafehérvári székesegyház ren. előcsarnoka. — *Radisics*: Magyar Műkincsek. 1896. — *Csányi Károly*: A gyulafehérvári székesegyház.

alapít és templomokat épít az új vallás híveinek és e templomoknak legjobb mintaképeit az olaszországi, nevezetesen római, de még inkább a ravennai ókeresztény templomok szolgáltatják. Sajnos, ez időből egyetlen templomunk sem maradt fenn, de a helyenként kiásott alapfalak, az alaprajz rokonságát, a kiásott oszlopfők, párkányrészletek a formák hasonlóságát igazolják.

Amikor Magyarországon a térítés munkája megkezdődik, az ország területén az őskeresztény, vagyis a régebbi középkorban épült bazilikák közül néhány még fennállott. Ilyen bazilika volt Esztergomban, Pécsen és valószínűleg Székesfehérváron is. Az első magyar keresztény székesegyházat Szent István királyunk bizonyára e templomnak helyén, a régi bazilikák mintájára építette, amint azt a *Henszlmann* ásatásaiból tudjuk.

Az olasz eredetű *Péter* király alapította a XI. században a pécsi székesegyházat. E háromhajós, vízszintes mennyezetű bazilikának, különösen a magasan kiemelkedő krypta lépcsőjének domborművei figyelemre méltók. E domborművek — melyek bibliai jeleneteket ábrázolnak — művészi szempontból is kiválóak. Stílusuk rokon az Északolaszországban található egykorú domborművekével és legközelebb állnak a modenai dóm homlokzatát díszítő reliefekhez, melyeket *Wiligelmus* mester a XII. század elején alkotott. Utánzásról azonban ez esetben nem lehet szó, inkább valószínű, hogy mindkét mester egy forrásból merített, vagyis rokon minták, hasonló elefántcsontfaragványok után dolgozott.

A lombard művészet szerény emléke a *gyulafehérvári* székesegyház déli, úgynevezett *fejedelmi* kapujának belső oldalán elhelyezett, félköríves domborműves *tympanon*.¹⁾ A dombormű mai elhelyezése is igazolja, hogy ez a kő nem erre a helyre készült. Krisztust trónon ábrázolja, jobbát áldásra emeli, baljában pedig könyvet tart,

¹⁾ Képet lásd: Forster, III. Béla emlékezete.

tőle jobbra és balra egy-egy angyal-alak áll. A székes-egyház jóval későbbben, a XII. században épült; kétségtelen tehát, hogy máshonnan kerülhetett mostani helyére e dombormű, melynek alsó részét a VIII—XI. századi lombard (longobard) művészetre annyira jellemző fonatos sáv díszíti. Nem lehetetlen, hogy a székes-egyház helyén állott korábbi templom maradványa.

Tárgya következtében rokon ezzel, de némileg fejlettebb fokon áll az a dombormű *töredék*,¹⁾ mely a budapesti, barokk stílusú *tabáni* plébániatemplom karzata alatt van befalazva. Ez a trónoló Krisztus annak a templomnak az ajtaját díszíthette, melyben 1046-ban a vértanúhalált halt, olasz eredetű Szt. Gellért püspököt eltemették. E templom a mai Tabánban állott és a boldogságos Szűz tiszteletére volt szentelve és csak később nevezték *Ecclesia B. Gerardi Martyris*-ről. A szegélyzet hajlásából és a körös medaillonhoz csatlakozó szárnyalakú díszítésből következtethetjük, hogy a dombormű egy ajtó timpanonjának töredéke. Némileg rokon, közös medaillonba foglalt ábrázolásokat találunk a páviai S. Michele templom kapuzatán. A töredék átmérője 38 cm. A tunika, mely a zömök testet fedi, konvencionális módon redőzött, de azért a sárgás mészkőből készült ábrázolástól nem tagadható meg bizonyos rokonszenvedés.

Teljesen elütő jellegű és inkább a római művészet hatásáról tanúskodik a *kolozsvári* Nemzeti Múzeum kötárában őrzött lándzsaleveles díszű *ajtó kerettöredék* (1. ábra). Azt hiszem, nem csalódom, ha keletkezésének korát, éppen a rajta látható tagozat formája után, a XII. századra helyezem. Analogiát Magyarországon aligha találunk. A leveles dísz szélessége 22 cm, képét a múzeum igazgatójának, *Posta Béla* egyetemi tanár úrnak szívességéből mutathatom be.

Az olaszos jelleg első pillanatra szembeötlő az egy-

¹⁾ Képét lásd: Divald, Budapest művészete.

1. ábra. Rómán ajtókerettöredék. XII. század.
A kolozsvári Nemzeti Múzeumban.

2. ábra. Szatmári György pasztoforiuma. XVI. sz. Pécs, Székesegyház.

kori *esztergomi székesegyház főkapuján*.¹⁾ A kapu rajza egy XVIII. századi olajfestésű képen maradt fenn, egyes töredékeit pedig a primási múzeum őrzi. A képet *Czobor Béla*, a töredékeket *Forster Gyula* báró fedezte fel és ismertette III. Béla királyról szóló nagy munkájában. Ilyen módon megítélhető, hogy a kapuzat a XII. és XIII. századi román művészet jellegzetes művészi alkotása. Vörös és fehér márványkövekből volt építve, rézsűjében öt pár oszloppal, melyek közül az első kettő, olasz mintára, oroszlánon nyugodott. Két oldalt egy-egy félkörű zárású fülkében három próféta lapos domborúművű alakja állott. A timpanonban Szent István király és Szent Adalbert püspök közt a Madonna trónolt.

A Szent István korabeli esztergomi bazilikát, melyet a szent király Alberikus krónikája szerint 1010-ben alapított, 1188—98 közt tűzvész pusztította el. Ezután Jób érsek bőkezűségéből épült újra a templom és vele együtt a „szép kapu“-nak nevezett „Porta speciosa“. Az idők folyamán, főleg a török ostromok következtében a templom annyira rombadült, hogy *Barkóczy Ferenc* primás 1763-ban parancsot adott a romok elhordására.

A kapuhoz tartozó vörösmárvány *oroszlánt*²⁾ jelenleg a primási múzeumban őrzik és megmaradt részei ügyes mester kezére vallanak. Az oroszlán alakja 106 cm hosszú és 80 cm magas, ezekből a méretekből némi fogalmat alkothatunk magunknak az esztergomi kapuzat nagyságáról.

A román kapuzatok rézsűjében alkalmazott oszlopok törzsét díszítő domború, fonatos díszítés egyik legszebb példája a már említett *gyulafehérvári székesegyház déli kapuján*³⁾ látható. E díszítések leginkább a páviai S. Michele templom oldalkapuzatán és a génuai dóm

¹⁾ Képét lásd: Forster, III. Béla emlékezete.

²⁾ Képét lásd: Forster, III. Béla emlékezete.

³⁾ Képét lásd: Csányi, Gyulafehérvári székesegyház.

oldalkapuzatán látható oszlopdíszítésekkel vannak rokonságban. *Pasteiner* a Magyarországi Műemlékekről írott könyvében a népvándorláskori szalagfonatokhoz hasonlítja ezeket a díszítményeket.

Az ilyen díszítmények más románkori templomaink kapuzatán is előfordulnak. A külföld előtt ezek közül legismertebb a XIII. század első felében épült *jaáki* apátsági templom *gazdag főkapuja*,¹⁾ melyen a két szélső oszlop, az esztergomiéhoz hasonlóan, egy-egy orosz-

3. ábra. Ajtókeret a kolozsvári Szathmáry-házból. 1534.

lánon nyugszik. E kapuzat azonban, bár gazdagságával szinte a spanyol emlékeket juttatja eszünkbe és éppen az oroszlánok alkalmazása révén olasz hatást is láthatunk benne, mégis meglehetősen önállóságról tanuskodik. Mestere, bár még a XII. század iskolájából került ki, már ismerte az átmeneti stílus fejlettebb formáit. Ezt igazolják a kapuzaton látható csúcsív és a játszi könnyedséggel alkalmazott és gazdag képzeletről tanuskodó díszítő formák.

¹⁾ Képét lásd: Széchenyi, A jaáki apátsági templom.

Meg kell még említenem a pannonhalmi román stílusú apátsági templomot, melynek magasra kiemelkedő altemploma és az azokhoz vezető lépcsők elrendezésének módja a veronai S. Zenno templomot idézik emlékezetünkbe.

II.

A gót stílus meghonosításának ideje összeesik két olasz eredetű, az Anjou-házból származó királyunk, Róbert Károly és Nagy Lajos uralkodásával; misem természetesebb tehát, hogy ez úton művészetünkön is érezhető az olasz hatás. Különösen áll ez a XIV. századra, melyben az említett két uralkodó kormányozta az országot. Mindenesetre fokozta a gyakoribb érintkezést az, hogy a két ország aránylag közel fekszik egymáshoz.

Magyarországon ebben a korban a városi élet még nem olyan fejlett, mint a külföldön és így az egyes építészeti alkotások is leginkább királyaink és főuraink bőkezűségéből létesülnek. A városokban inkább csak a XIV. századtól fogva kezdenek nagyobb szabású építkezésekhez.

Irott adatokból tudjuk, hogy a gót stílus legkiválóbb építészeti alkotásai az egri és a nagyváradi székesegyház és az óbudai klarisszák templomai voltak. Ez utóbbit Nagy Lajos királyunk anyja, *Erzsébet* királyné alapította. Azonban éppen ezek a templomok szinte nyom nélkül enyésztek el és így bár létezésükről tudunk, építészeti formáikról fogalmat sem alkothatunk magunknak, vagy legföljebb csak olyan töredékek kerültek el az enyészetet, melyek nem alkalmasak a szóban forgó kérdés megvilágítására.

Annak, hogy a fentemlített királyaink olasz művészeket is foglalkoztattak, legjobb bizonyítéka a *Szent Simon* zárai koporsója, melyet feliratának tanúsága szerint Erzsébet magyar királynénak, Nagy Lajos nejének rendeletére a

Zarában megtelepedett *Milanoi* Ferenc (Franciscus de Mediolano) 1377—80 közti időben készített.

Ebből a korból három ötvösművet ismertetek, melyeken több-kevesebb mértékben érvényesül az olasz-gót művészet hatása.

Irott adat említi, hogy a Szepességben *Gallikus* Péter, az olasz eredetű Simon mester fia királyi ötvösmester volt. Ő véste pl. a havasalföldi hadjáratban elvesztett pecsétnyomó helyébe az újat. Öccse, Miklós, bár országos méltóságokat is viselt, amellet az ötvösművészettel

4. ábra. Kandalló a kolozsvári Szathmáry-házból. XVI. század.

is foglalkozott. Tudjuk, hogy e korban a foglalkozások öröklődtek a családokban. Minden jel arra vall, hogy az olasz-gót stílusban készült *iglói feszület*¹⁾ (pacifikale) az említett Miklós mester műve. Ezt a mestert egykorú oklevelek (1335-ben és 1341-ben) említik. Az aranyozott ezüstkeresztet áttetsző zománcos képek díszítik. Talpa nyolc cikkelyes. A szár töve a talp fölött nyolcszegletes kápolnát ábrázol, oldalán fialék közötti csúcsívek alatt egykor szintén zománcos alakok voltak. Megtaláljuk rajta a zománcdíszítés mellett az olasz ötvösművekre jellemző arányokat és a sűrűn alkalmazott kis fogas

1) Képét lásd: Radácsics: Magyar Műkincsek.

pártázatokat. A szárak végein négyes karélyokban külön lemezre készült zománcképek Máriát, Szent Jánost, egy pápát és lent koronás nőt ábrázolnak.

Jellemző színek mind ezeken, mind a hátlap díszítésein a zöld, kék és viola. A Mária alakjánál látható *N* és a János alakjainál látható *G* betű minden valószínűség szerint a művész nevének (*Nicolaus Gallicus*) kezdőbetűi.

Hasonló stílusban készült a Szepességen a felsőszalóki templom kelyhe, továbbá a murpodi kehely, mely a kehelykiállításon volt látható.

Tudjuk, hogy hazánkban az ötvösség mind a középkorban, mind a reneszánsz művészet korában is versenyre kelt a külföld ötvösművészetével. Ötvöseink nem ritkán Olaszországban, majd főleg a reneszánsz idejében Németországban is tanultak. Ez országok hatása észlelhető alkotásaikon.

Az ötvösművek anyaga legtöbbször az aranyozott ezüst, de ezért előfordulnak tiszta aranyból és vörösrézről készült művek is. A tárgyak díszítése vagy magából az alapanyagból került ki, még pedig öntés, domborítás útján, vagy pedig ráillesztéssel, vagy lehet más anyagból, melynek az volt a főcélja, hogy a tárgy színesen hasson: ilyen az aranyozás, a zománc és az ékkő.

A sodronyzománc a magyar-gót stílusú ötvösművek jellemző díszítése. E tárgyak többnyire egyházi eredetűek, mert hiszen az egyház volt, főleg a középkorban a művészetek legfőbb pártfogója és itt is maradtak meg legszebb emlékeink.

Méltóan sorakozik az előbbi művekhez a *nagydisznódi* ág. evang. templom gót stílusú ereklyetartó *feszülete*¹⁾ és *ereklyetartója*. Fennebb említettük az olasz és a német hatást. E két ötvösmű mindkettőt tanulságosan egyesíti

1) Képét lásd: Radisics: Magyar Műkincsek.

5. ábra. Ajtókeret a kolozsvári Szathmáry-házból. 1541.

magában. A *feszület* négykaréjos talpának és nemes ívben felhajló szárának felszínét áttetsző (translucide) vésett alapú (*émail de basse taille*), vagy az ú. n. ezüst-

6. ábra. Ajtókeret a kolozsvári Szathmáry-házból. XVI. sz.

zománc borítja. A lapos domborművű alap adja az alakok rajzát, a mélyebben vésett részek pedig az árnyékolást. A zománcozásnak ezt a technikáját 1300 táján

Sienában használták először és a XIV—XV. században Toscanában jellemző olasz díszítőmóddá fejlődik. A feszület mestere is itt sajátíthatta el a XV. század folyamán;

7. ábra. Ajtókeret a kolozsvári Mikes-házból. 1553.

másrészt a kereszten, de főleg a száron alkalmazott nyolcszögletes architektónikus, kápolnaalakú noduson a német-gót formákat használta fel, amelyeket talán otthon,

tanítómestere műhelyében, bizonyynyal Nagyszebenben sajtátított el.

Sok tekintetben eltérő, de művészi szempontból még eredetibb alkotás ugyane templom *ereklyetartója*.¹⁾ E kép az alak leírását feleslegessé teszi. Anyaga aranyozott ezüst, a poháralakú ereklyetertő hegyi kristályból való. A rajta levő építészeti formák az olasz-gót művészet hajtásai, az ereklyetartó edény két oldalán, csigás díszű konzolokon térdeplő nyitott szárnyú angyalok mind gondolatban, mind az elhelyezés módjában szintén olasz hatásról tanuskodnak. A német-gót művészet, ha alakokat alkalmaz, azokat architektónikusabban, tehát baldachin alatt, vagy fülkébe foglalva alkalmazza; az alakoknak ilyen szabadon való elrendezése olaszos jellegű.

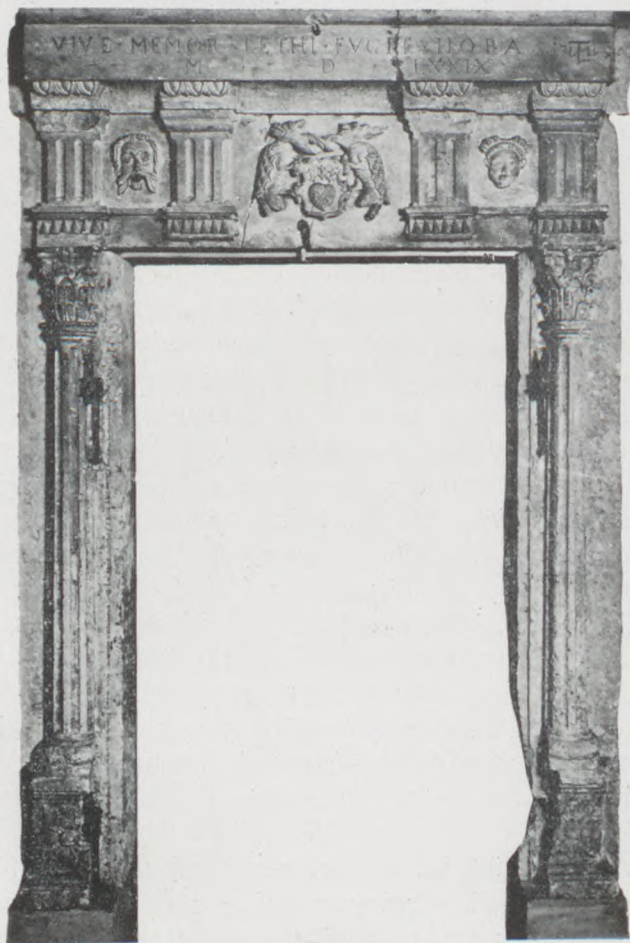
III.

Mi sem természetesebb, mint az, hogy az olasz művészet hatása még fokozódik a reneszánsz stílus idején, hiszen e hatás elől Európa többi országai sem zárkózhattak el.

Az olasz reneszánsz művészetnek az utat Magyarországon a humanizmus egyengette, amely éppen a sűrű érintkezés útján elsősorban hazánkban jut érvényre. Az antik kultúra hatása alatt virágzott új irányú művészet némileg háttérbe szorította nálunk is a csúcsíves művészetet. De csak némileg, mert az új művészetet csakis a humanista műveltségű uralkodó és egyes főurak és főpapok pártolták. Hazai mestereink eleinte nem ismerve annak szellemét, bizonyára idegenkedtek az új művészettől. Így első művelői az olasz földről hazánkba hívott mesterek voltak. A reneszánsz legelső pártfogója is olasz ember Magyarországon; ez *Ozorai Fülöp* temesi főispán, eredeti nevén *Filippo Scolari*,

¹⁾ Képét lásd: Radisics: Magyar Műkincsek.

ki Firenzéből került hozzánk és itt *Zsigmond* királynak volt hadvezére és mint magyar főúr 1426-ban halt meg.

8. ábra. Ajtókeret a kolozsvári Szathmáry-házból. 1579.

Vasari is említi, hogy *Ozori Fülöp* szívesen pártolta az olasz művészeket, ha azok hazánkba kerültek, ő maga is több olasz művészt foglalkoztatott. Kivüle a firenzei

eredetű *Buondalmonte* kalocsai érsek, Joannes de *Milanensibus* váradi püspök és Conradus de *Cardinis* váradi prépost voltak a humanizmusnak és vele az olasz reneszánsz művészetnek jelentékeny pártfogói. Ezenkívül még *Scolari* töltött be hazánkban előkelő egyházi állásokat.

A magyar főpapok közül *Szécsi* Dénes bíboros († 1465.) 1426 táján Páduában tanult. Zrednai *Vitéz* János, a későbbi esztergomi érsek, az első magyar humanista hatása alatt *Hunyadi* János, a törökverő nagy hős is híve lesz az új műveltségnek, fia *Mátyás* pedig teljesen humanista nevelésben részesül. Az ő korával nem foglalkozom részletesen, mert műtörténeti irodalmunk bőven ismertette. De röviden mégis kitérek e tárgyra.

Tudjuk, hogy a művészetkedvelő nagy király számos olasz művészt foglalkoztatott mind hazánkban, mind Itáliában. Olasz mesterek vezetése alatt készült Mátyás király *budavári* palotájának belső architektúrája és berendezése, amelyet az egykorú írók (főleg *Bonfini*, a király történetírója) alig győznek eléggé dicsérni. Az újabban előkerült *töredékek*¹⁾ a firenzei korai reneszánsz művészet formáira emlékeztetnek. E töredékek anyagáról megállapítható, hogy azok magyarországi bányákból kerültek ki. A szóban forgó részletek egykor valószínűleg a várkapolnát díszítették, amint azt a rajtuk látható egyházi vonatkozású ábrázolásokból következtethetjük.

A rombadült, helyesebben romlásnak indult Mátyás-korabeli paloták márványanyagát, — miként azt *Hauszmann* Alajos tanár az új várkastély tervezője megállapította, — a török alatti és utáni időkben, amidőn a várfalakat újból felépítették, mészégetésre használták fel.

Szerencsés véletlennek köszönhetjük, hogy Mátyás

¹⁾ Képét lásd: Divald: Budapest művészete.

király palotájának egyik külső díszé, jelenleg a konstantinápolyi Aja *Sophia* templom mihrabjának két *kandelábere* fenmaradt és a pusztulást elkerülte; török feliratának tanúsága szerint — melyet a török nyelv és irodalom kiváló ismerője, a nemrég elhunyt *Karácson* Imre jeles tudósunk állapított meg, — a törökök elhurcolták Budáról

9. ábra. Ablakkeret a kolozsvári Szathmáry-házból. 1582.

és vele legnagyobb templomukat, Justinianus császár hatalmas alkotását díszítették. A bronzból öntött két kandeláber alakja és díszítése a korai reneszánsz művészet formáit tünteti fel. Bonfini is felemlíti azokat a friss-palota leírásánál.

Mátyás halála után a reneszánsz művészet nem szünetel, hanem mind a főpapság, mind a polgárság

erejéhez mértén támogatja. A XVI. század elejéről a *pesti Nagyboldogasszony* templomban maradt fenn néhány reneszánsz stílusú emlék: két *pasztoforium*¹⁾ ez, a templom szentélyének bal és jobb oldalán, az egyiket a rajta levő címer és felirat tanúsága szerint nagyrévi *Endre* thermopilei felszentelt püspök, a templom plébánosa készítette, a másikat ugyancsak a rajta levő címer tanúsága szerint *Pest város polgársága*. Még közelebből meghatározza a két alkotás keletkezésének

10. ábra. Ablakkeret a kolozsvári Szathmáry-házból. XVI. sz.

idejét az utóbbin olvasható 1507-es évszám. Az kétségtelen, hogy a két mű egyazon mester kezéből került ki, erre enged következtetni technikája és stílusa egyaránt. Valószínű, hogy a már Mátyás korában Magyarországon működő *Giovanni Dalmata*, teljes nevén: *Magister Joannes Dukarovich de Tragurio* két művével állunk szemben. A pasztoforiumok középső része a firenzei SS. apostoli templomnak baloldali mellékhajójában levő és Lucca della Robbiától szár-

¹⁾ Képét lásd: Arch. Értesítő.

mazó oltár felső részére emlékeztet. A keret és az oromzat architektúrájára is találhatunk analógiákat. Giovanni Dalmata 1509-ben tűnik fel ismét Ankonában. Viszont a róla szóló megelőző adat 1490-ből származik. Valószínű, hogy a közel húsz évre terjedő időben is Magyarországon működött, a kezére valló néhány reneszánsz emlék erre enged következtetni. A két márvány szentségfülkét leírnom felesleges, csak azt jegyzem meg, hogy a két félkörű timpanon a templom legutóbbi

11. ábra. Kapugerendázat a kolozsvári Naláczy-házból. 1571.

restaurálása előtt, a templom déli csúcsíves kápolnájában volt befalazva, ahová a XVIII. században a jezsuiták helyezték el. A visszahelyezéskor a két oromzatot elcserélték, erre vall a Krisztus mellett kétoldalt ábrázolt alak; a dicsfénynélküli férfi- és nőalak, a kor ruházataiban, bizonyára a város bíróját (könyvvél) és nejét, mint a készített város képviselőit ábrázolja; így tehát a város címerével ékes pasztoforiumra való.

Nagyrévi Endre csak 1506-ig volt a templom plébánosa, így az ő pasztoforiuma valamivel korábban készíthetett el, mint a másik, melyen az 1507. évszám látható.

Szatmári György pécsi püspöksége idején (1506—21) hasonló *pasztoforiummal* gazdagította a *pécsi székes-egyházat* (l. 2. ábra). Ezt 1783-ban eredeti helyéről

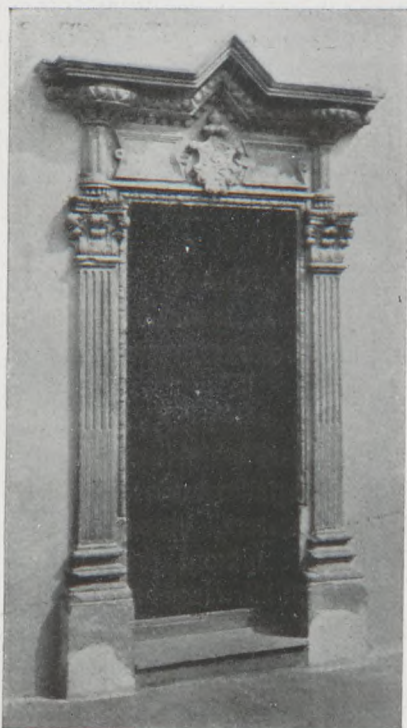

12. ábra. Ajtókeret a kolozsvári Szathmáry-házban. XVI. század.

eltávolították és azóta a Corpus Domini kápolnában oltár gyanánt szolgál. Vörös márványból készült és alsó részét az előbbiekhöz hasonlóan az alapító címere díszíti.

Püspökeink — amint már eddig is láttuk — párt-

fogásukkal hathatósan támogatták az újkor művészetét. Ezek közé sorozható *Bakocs* Tamás esztergomi érsek is, ki a már említett esztergomi román stílusú székes-egyház mellé vörös márványból 1506—1507 közt építtette központos, keresztalaprajzú *sírkápolnáját*.¹⁾ Mesterét ugyan nem ismerjük, de az kétségtelenül olasz volt. Vasari

13. ábra. Ajtókeret a kolozsvári Szathmáry-házban. XVI. század.

említi sokszor idézett könyvében, hogy a kápolna fehér márvány oltárának mestere *Andrea Ferrucci da Fiesole* volt.

A reneszánsz művészet az idők folyamán nemcsak

¹⁾ Képét lásd: Simor, Emlékkönyv.

az ország középpontját, hanem távolabbi részeit is meghódította. Az olasz reneszánsz építőművészet naiv, de kedves hajtása pl. Erdélyben a *gyulafehérvári székesegyház északi előcsarnoka*.¹⁾ Ez előcsarnokon mind a román, mind a gót művészet nyomot hagyott. Ezt az előcsarnokot a XIII. században építették a székesegyházhoz, a gót stílus a mesteri hálóboltozatot alkotta meg, míg végül a reneszánsz a külső architektúrát változtatta meg és a templomba vezető ajtó keretét. Ez 1512-ben történt, amikor is Joannes Lazoyanus erdélyi esperes és később római gyóntató „a maga és jóltevői lelki üdvéért” átépíttette az előcsarnokot. Az ajtó felett Geréb László erdélyi püspök címere terrakottából való. Lázó János Rómában halt meg (1523. aug. 17.) és sírköve ma is meg van a S. Stefano Rotondo templomban.

Éppen Lázó Jánosnak római tartózkodása teszi valószínűvé, hogy az előcsarnok reneszánsz részleteit olasz mester készítette.

Erdélyben Kolozsvár volt a XVI. században ez ország-rész központja művészi tekintetben. Amíg eddig jórészt olyan alkotásokkal foglalkoztunk, amelyek több-kevesebb biztossággal olasz mesterek vezetése alatt készültek, az itt található emlékek viszont magyarországi mesterek kezéből kerültek ki, akik elsajátítván a reneszánsz művészet formáit, azokat meglehetősen megértéssel alkalmazták.

Kolozsvár főterén (34. sz.) állott az ú. n. Szathmáryház, melyet régebben Báthori-háznak is neveztek, mert itt szállott meg Báthory Zsigmond fejedelem. A ház a XVI. század folyamán épült, még pedig, miként azt a fennmaradt részei bizonyítják, fokozatosan. A nagyterjedelmű ház utcai részét 1890-ben lebontották és helyébe modern bérházat építettek, csak az udvari szárnya maradt a régi. Faragott kő *ajtó*- és ablakkereteit (3. ábra) ma a

¹⁾ Képét lásd: Bunyitay: A gyulafehérvári székesegyház ren. előcsarnoka.

kolozsvári nemzeti múzeumban őrzik. Közöttük a leg-
régibb 1534-ben készült, egyszerű, de nemes tagozású

14. ábra. Bronz bútorveretek.
XVII. század.

(3. ábra). Gerendázatát a velencei címerpajzsokra emlé-
keztető címeres pajzs ékesíti.

Az alatta látható *kandalló* (4. ábra) gazdagabb díszű konzolos kőkerete már a XVI. század második felében készülhetett. A közepén bevéssett monogrammm *STW* betűkből van összetéve és a tulajdonos nevének, *Stephanus Wolfard*-nak kezdőbetűit jelenti.

A következő *két ajtó* közül a címeres gerendázatú 1541-ből származó ajtókeret (5. ábra) arról tanúskodik, hogy mestere biztos kézzel faragta ki rajta az olasz reneszánsz formáit, a másikon különösen az emberfejes díszek szétálló füleikkel, naivabb alakításúak (6. ábra).

A *H* mesterjegyes, 1553-as évszámú gazdag faragású *ajtó* (7. ábra) karcsú tagolt és csavaros törzsű oszlopaival a Mikes-házból származik. A különös alakú címerrel ékes *másik ajtó* (8. ábra) a kandallóval egykorú, mert a közepén a világlátott Stephanus Wolfard címere van ábrázolva, az ő tulajdona volt tehát 1579-ben a Báthori-ház. A párkányzat jobb végén bevéssett mesterjegy, *Posta Béla* dr. meghatározása szerint *Seres Jánosé*, akinek a Farkas-utcai templomban meglevő sírkövén ugyane mesterjegy látható. A 9. és 10. ábra ugyane házból mutat be az olasz reneszánsz hatása alatt keletkezett *részleteket* az 1569–1582-iki időközből.

Az 1571-ben készült *kapugerendázaton* látható ábrázolás Szicília címerére emlékeztet (11. ábra).

Az egykori Báthori-házban az udvari szárnyba vezető *ajtók* egyikén (12. ábra) egy koronás kakasfejalakú címer látható *S. K.* betűkkel, mely az akkori tulajdonost *Kakas Istvánt* jelzi, aki *Báthori Zsigmond*nak volt kedves embere és később Rudolf király által a perzsa sahhoz küldetvén követségbe, a Kaspi tenger partján halt meg 1603-ban. Az ő idejében készült ajtókereteken (13. ábra) már konstatálhatjuk a szigorúbb olasz reneszánsz formáktól való eltérést, a helyi mester immár távolodván a reneszánsz művészet szellemétől, sajátos, helyi zamatú alkotást hozott létre.

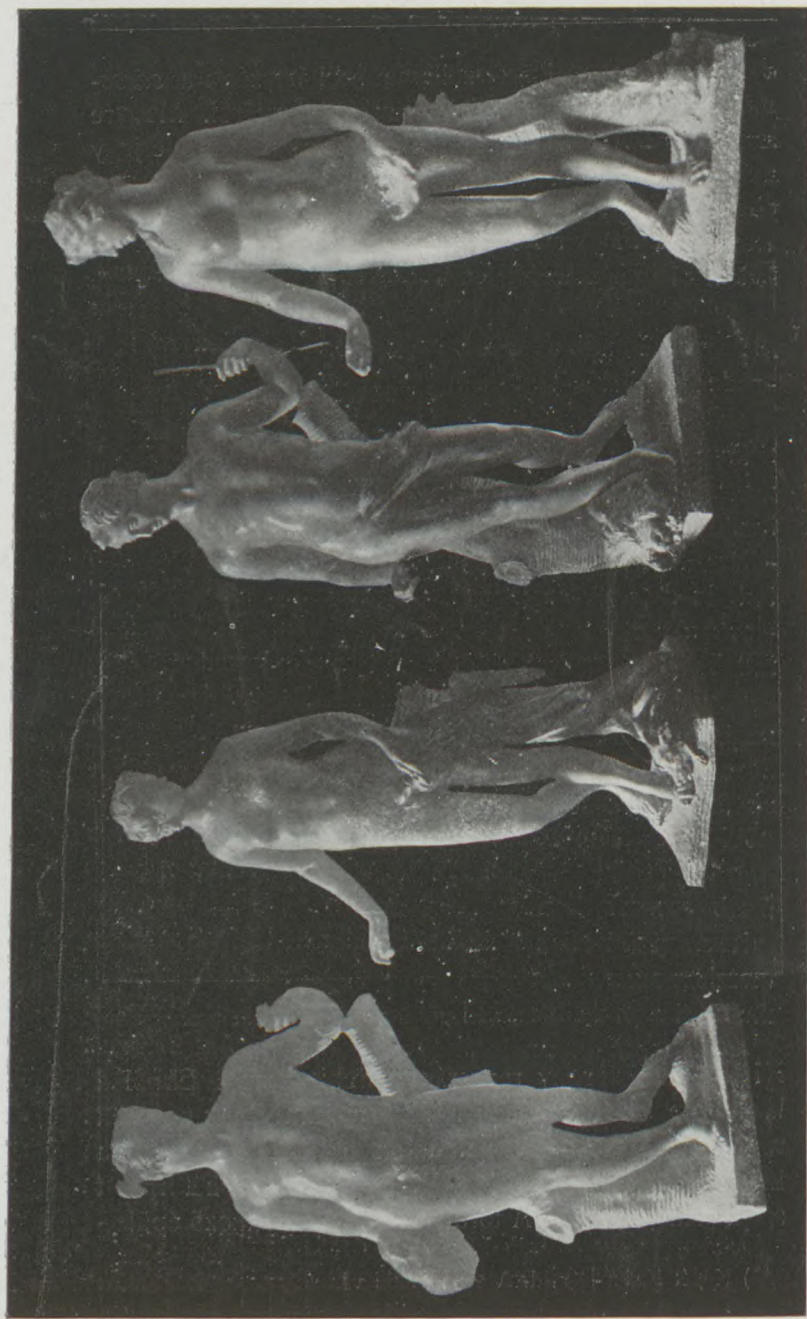
A korai reneszánsz szelleme szól hozzánk a *sárospataki* vár toronyerődjének architektúrájáról. Mestere az *ablakokon*¹⁾ és ajtókon bevésett egyező mesterjegy után ítélve, magyar származású volt. A vár a XVI. század elején *Perényi* Péter tulajdona volt, ekkor készült a

15. ábra. A gyulafehérvári vár kapuja. XVIII. század.

XIII. századi torony reneszánsz architektúrája. Ebből a lakótoronyból került a vár *Perényi-szárnyának* nevezett részébe e torony architektúráját jellemző *kandalló*; a köríves oromzat mezőjét a *Perényi-címer* és két nyitott szájú delfin tölti ki. A toronyerődhöz csatlakozó épület-

¹⁾ Képét lásd: Divald, A sárospataki vár.

16. ábra. Merkur, Diana, Herkules és Venuusz szobra ólomból. Donner Rafael művei. XVIII. század.

17. ábra. Xaveri Szent Ferenc kápolnája a kőszegi bencés templomban. XVIII. század.

négyszög a XVI—XVII. század alkotása. Ebben van a másik kandalló, mely 1542-ben készült.

A vár *kisebb ajtaját*,¹⁾ a Perényi-szárny bejáróját látva, eszünkbe jut a velencei reneszánsz ajtók alakja; ez ajtókeret stílusa rokon a szilágymegyei *Menyő* község templomának ajtajáéval, melyet *Firenzei* János faragott. Annyi tény, hogy mindkét ajtó mestere egy forrásból merített.

A *kisszebeni* r. k. templom ajtajának díszé és architektúrája a velencei korai reneszánsz emlékekkel van rokonságban.

Az asztalosművesség terén a reneszánsz formákat szintén olasz, még pedig elsősorban firenzei mesterek honosították meg. Ismeretes Vasarinak egy adomaszerű elbeszélése Benedetto da *Majano*-ról, ki két, intarziával gazdagon díszített szekrényvel indult el hazájából Budára, Mátyás udvarába. A bútorok azonban a nedveségtől teljesen tönkrementek. Ez indította Benedettót arra, hogy ezentúl csakis szobrászattal foglalkozott.

Az olasz mesterektől elvetett mag nem egy helyen termékeny talajra talált. Két XVI. századi példát hozok fel, melyek magyar művész keze alól kerültek ki, de mindkettő méltó lett volna arra, hogy olasz földön szülessen.

A *nyírbátori* ref. templom intarziás és ívsoros díszű *padsora*¹⁾ 1511-ben készült. Feliratának tanúsága szerint *Báthori* György, István és András grófok támogatásával készült. Mind az intarziadísz, mind az alkalmazott formák az olasz művészet körébe utalják ez alkotást.

A *késmárki* vár kápolnájában látható *imaszék*²⁾ mesztérét elárulja a támla belső lapján olvasható felirat mely szerint e széket *Lang János késmárki asztalos 80 éves korában és fia, Lang Kristóf 55 éves korában*

¹⁾ Képét lásd: Divald, A sárospataki vár.

²⁾ Képét lásd: Éber, A bútorművesség emlékei.

készítették maguknak és utódaiknak saját költségükön és saját kezükkel 1544-ben. Tagozása a reneszánsz építészeti formák mintájára készült. Legszebb dísz az a színes berakású távlati kép, mely reneszánsz csarnokot és mögötte utcát ábrázol. Intarziás dísz borítja a szék mellső oldalát is.

IV.

A barokk művészet korában Olaszország nem annyira közvetlenül, hanem inkább Ausztria közvetítésével hat művészetünkre. A Habsburgok, főleg pedig Mária Terézia uralkodása alatt szoros kapcsolatot, mondhatnám függő viszony keletkezik és miután az osztrák művészet ezidőben főleg olasz hatás alatt áll, Magyarországon is érvényesül az.

A kolozsvári nemzeti múzeum két bronzból öntött XVII. századi *bútorverete* is igazolja a mondottakat (14. ábra).

A *gyulafehérvári* XVIII. századi *várkapun* (15. ábra) még a barokkos formák ellenére is felismerhetők a tagozásban Sanmicheli várkapuinak alapformái.

Az 1741-ben elhunyt geniális, osztrák születésű szobrász Georg Rafael *Donner* 12 évig, művészi erejének teljében működött hazánkban. Az Erdélyben, e tanulmány szerzőjétől felfedezett négy *antik istenséget* (Merkur, Diana, Herkules, Vénusz) ábrázoló remek kivitelű ólomszobrai (33½ cm) mind arányaikban, mind stílusukban elárulják az olasz művészet hatását (16. ábra).

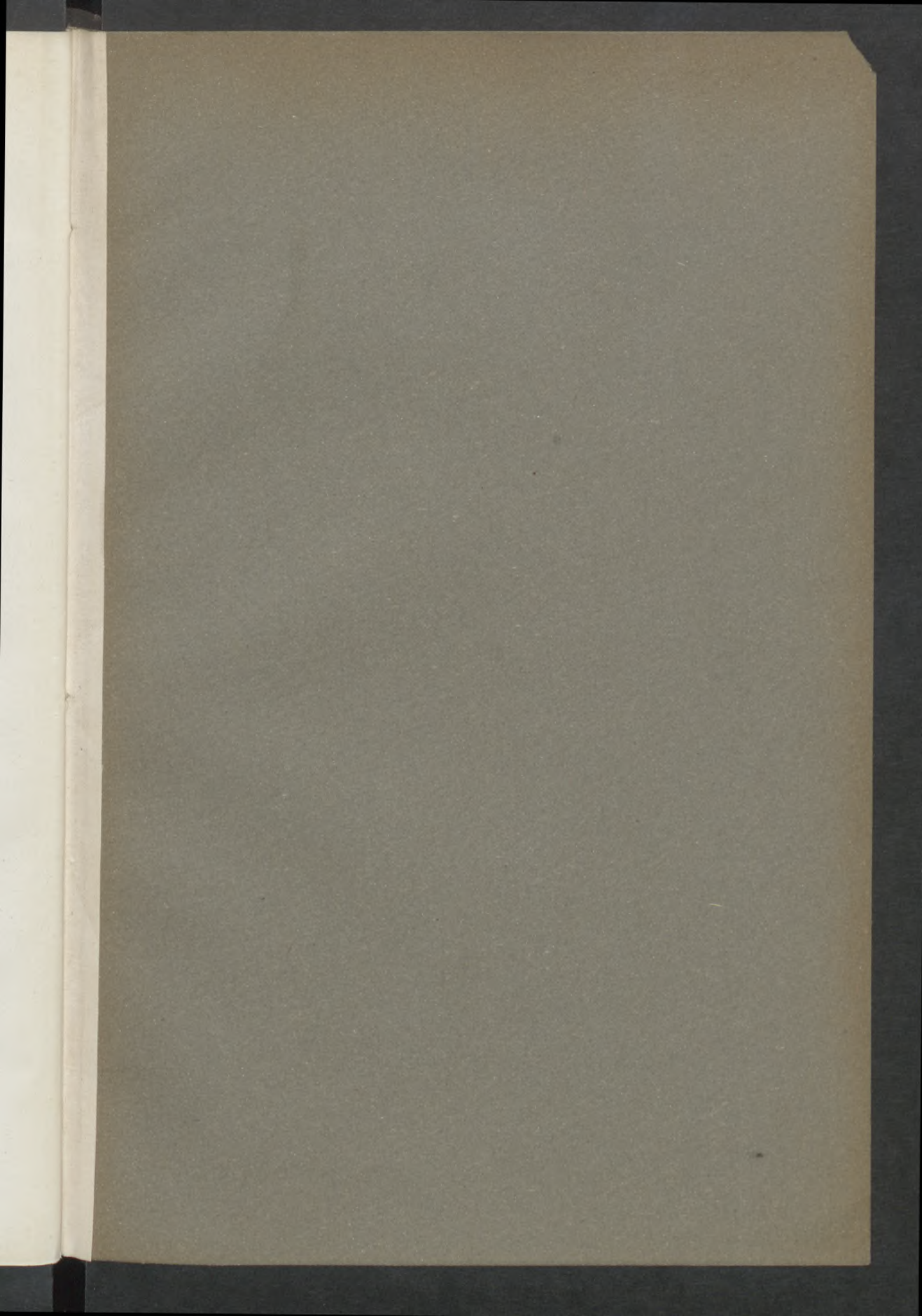
Hazánkban a stukkó-művességet is olasz mesterek honosítják meg. Szerény, de jellemző példája a magyar stukkó-díszítésnek az az *ajtókeret*, mely *egyszepesszombati ház* homlokzatát díszíti. Még az ajtó rácsa is a felsőolaszországi késő reneszánsz vasműveket juttatja eszünkbe.

Bájos alkotás a stukkó-művéség terén a *kőszegi* bencés

templomban Xaveri Szent Ferenc *kápolnája* (17. ábra). Díszes rokokó ízlésű *kapuzata* van az *eperjesi* görög-katholikus templomnak, mely kissé nehézkes díszével az olasz barokk építészettel tart rokonságot.

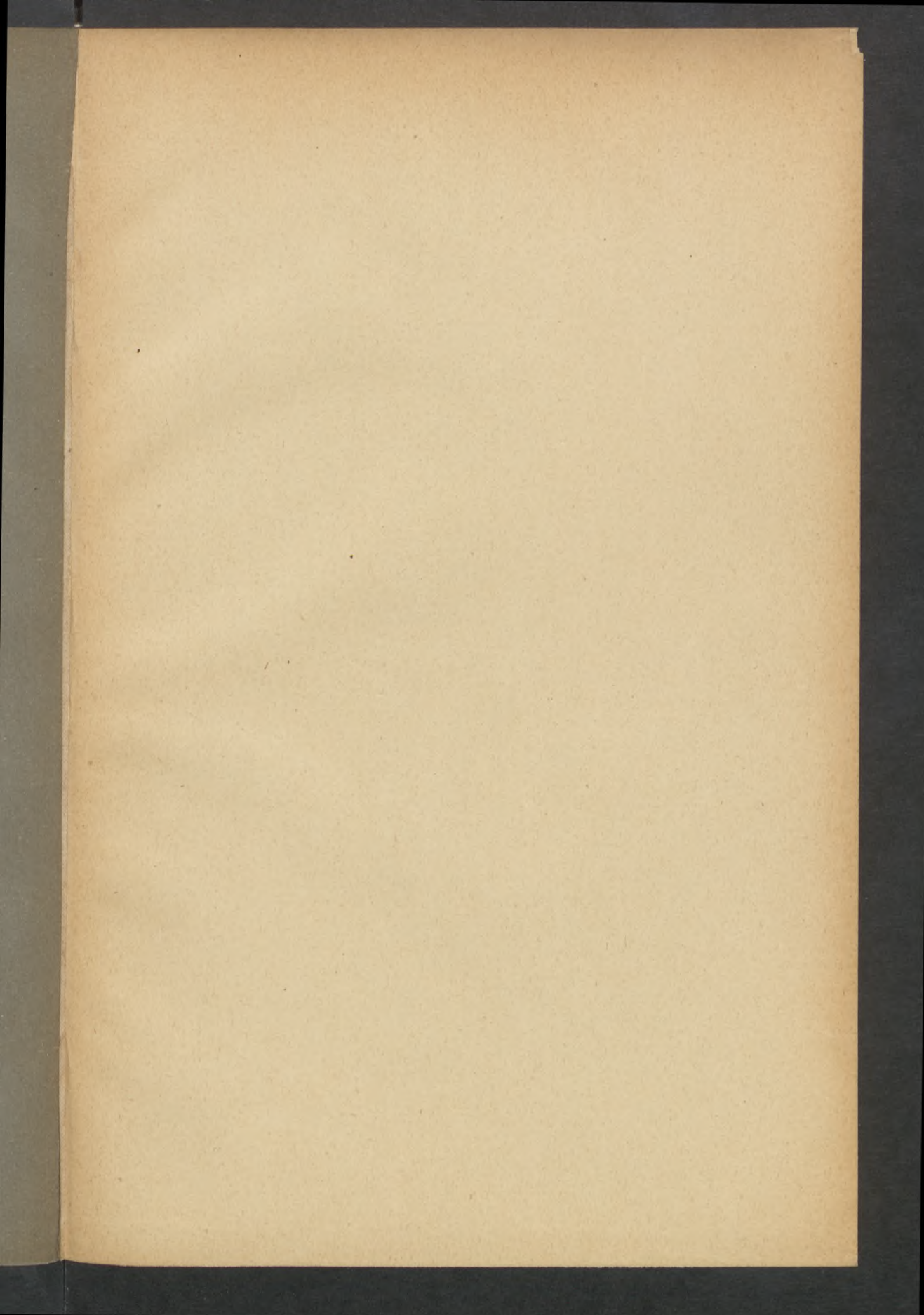
Végezetül megemlítem, hogy az itt elmondottak csak szemelvények tanulmányaimból és céljuk az volt, hogy az érdeklődők figyelmét felhívja e kérdés fontosságára.

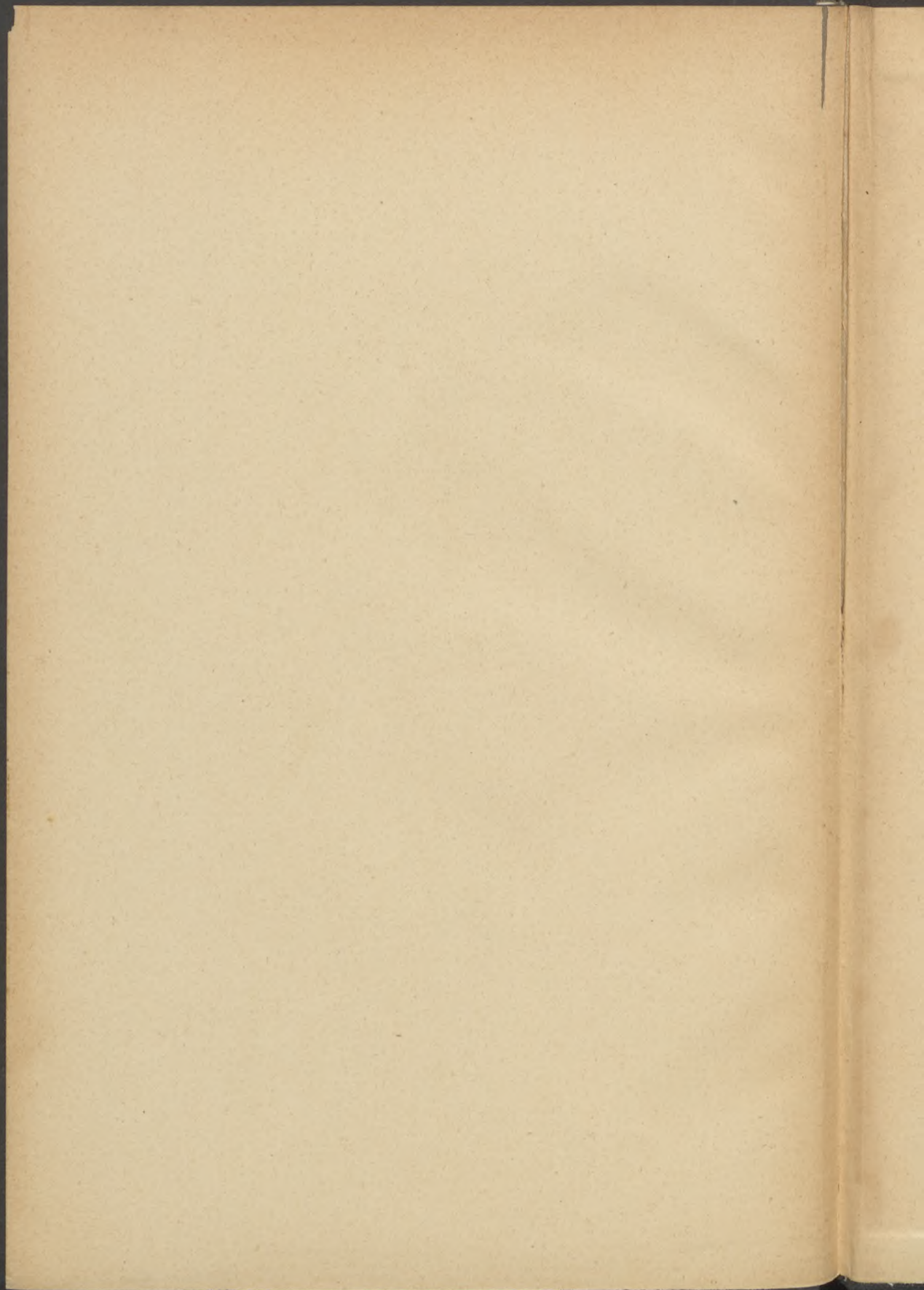

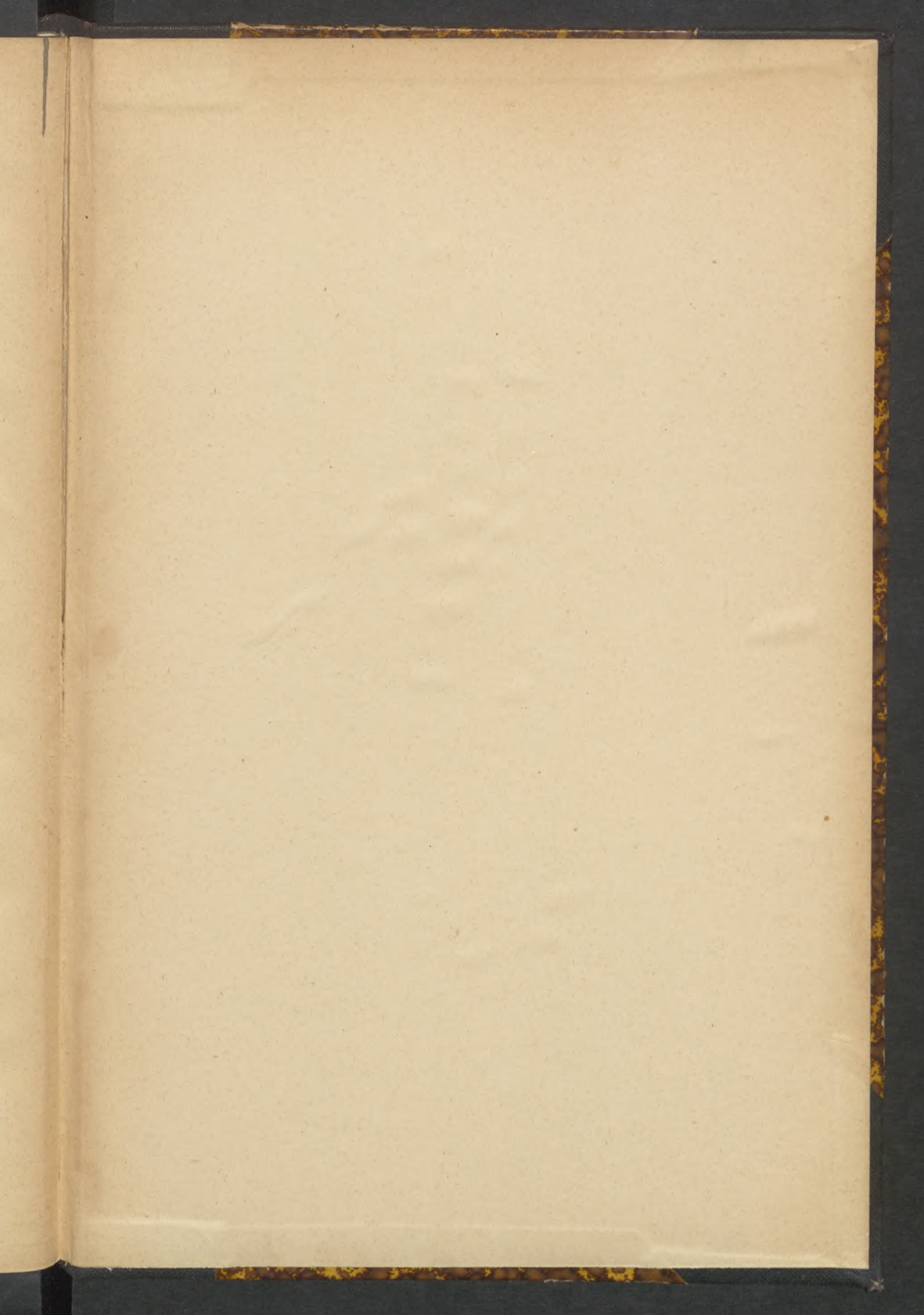

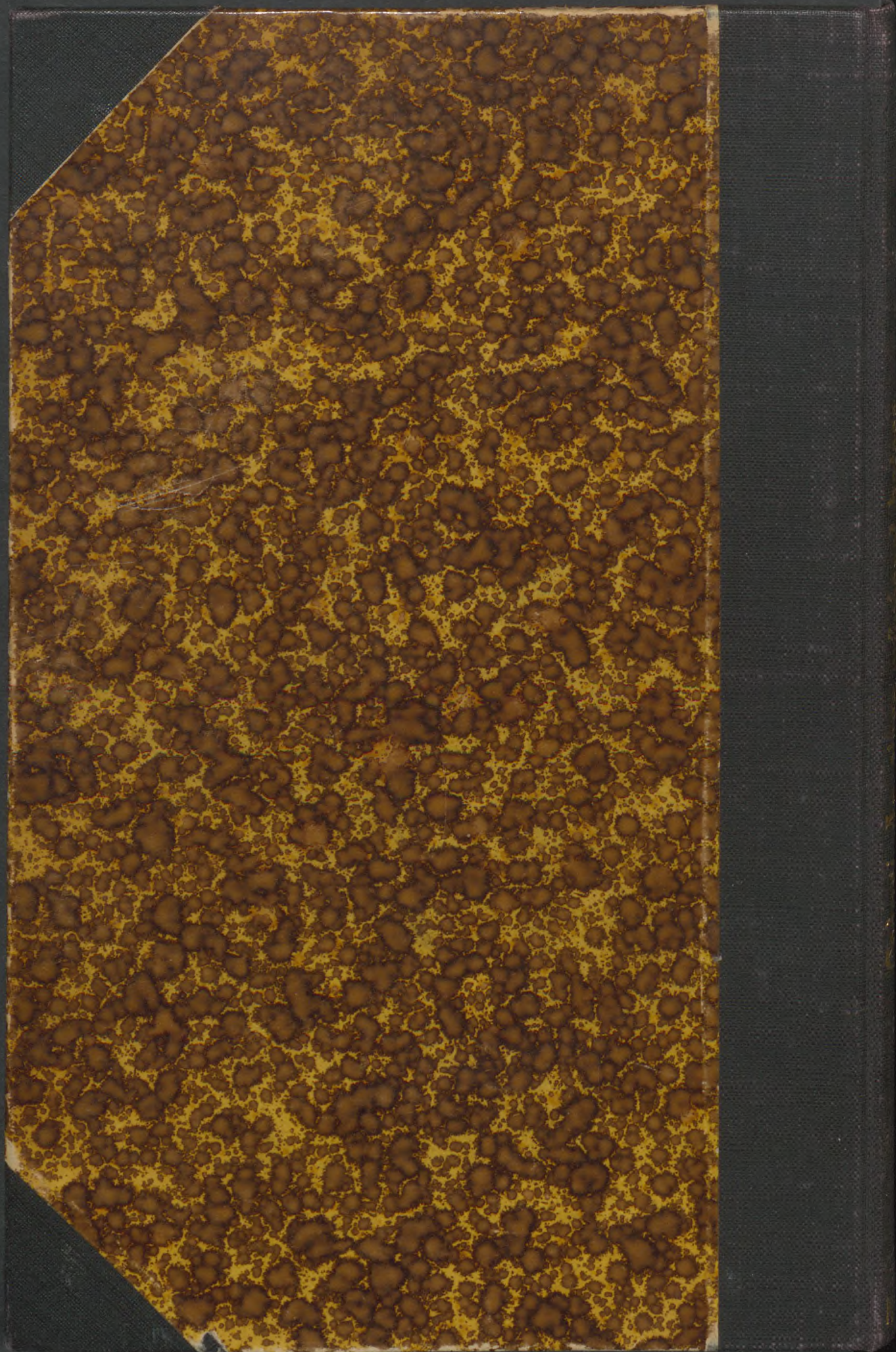

132690

Osámyi. Az olasz művészet hatása